DESCOPERIRILE ARHEOLOGICE DIN PEŞTERA IZBÎNDIŞ (COMUNA ŞUNCUIUŞ) APARŢINÎND GRUPULUI CULTURAL IGRIŢA

de

NICOLAE CHIDIOŞAN
IOAN EMÖDI

Dorind să valorificăm integral materialele arheologice aparţinînd grupului cultural Igriţa[1], descoperite în peşterile de pe Valea Crişului Repede, prezentăm cercetările noastre din peştera Izbîndiş, una din cele mai bogate complexe arheologice din zonă.

Peştera se află pe raza comunei Şuncuiuş, jud. Bihor, la cca. 1,5 km sud de centrul localităţii. Ea este situată pe versantul drept al văii Izbîndiş, afluent al Crişului. Intrarea se deschide într-un perete abrupt, foarte greu de escaladat, la 31 de metri înălţime deasupra izbucului Izbîndiş.

Materialul arheologic a fost recoltat între anii 1964—1970, cu ocazia cercetărilor speo-arheologice, iniţiate de I. Emödi.

Inventarul arheologic s-a descoperit în două puncte diferite ale peşterii (vezi fig. 1).

Primul lot se afla într-o sală a cărei podea era flancată de două pante abrupte, ceea ce face ca ea să dea impresia unei gropi de formă pătrată (4/4 m), cu o adîncime considerabilă (2,60—3 m). Fragmentele ceramice, foarte fărămiţate, şi piesele de bronz au fost acoperite de bolovani de dimensiuni variate, căzuţi, parţial, din tavan sau rostogoliţi din zona gurii peşterii.

În această primă sală au fost găsite fragmente ceramice aparţinînd unui număr de aproximativ 60 de vase. Dintre ele au putut fi restaurate sau reconstituite grafic un număr de 35 de recipiente de tipuri diferite: 8 oale înalte bitronconice (fig. 2/3, 5; 3/1—4; 4/3—4); 2 oale cu corpul rotunjit (fig. 2/2; 4/2); 6 vase-sac (fig. 7/2, 3, 5); 2 străchini (fig. 5/6—7);

[1] I. Emödi, în *SCIVA*, 31, 1980, p. 229—273; N. Chidioşan, I. Emödi, în *Traco-Dacica*, II, 1981, p. 161—167; N. Chidioşan, I. Emödi, *Descoperirile arheologice din peştera Ungurului*, comunicare susţinută la Sesiunea de comunicări ştiinţifice a Muzeului Ţării Crişurilor, Oradea, 1982; N. Chidioşan, I. Emödi, în *Crisia*, XII, 1982, p. 61—68.

https://biblioteca-digitala.ro

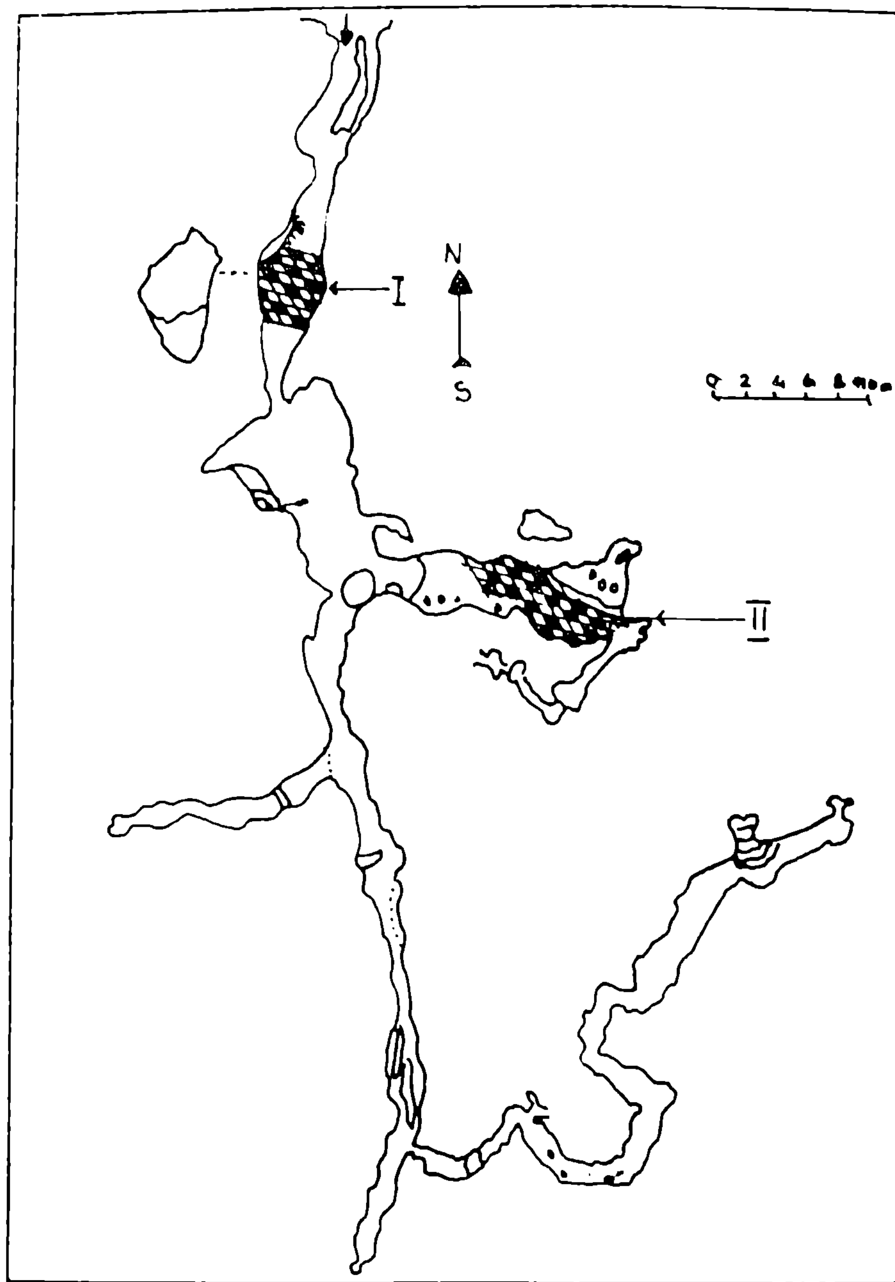

Fig. 1. Planul peșterii Izbîndiș (cartare J. Talmács, Gh. Drimba, L. Berecz).

https://biblioteca-digitala.ro

2 castroane (fig. 6/1—2); 5 ceşti plate cu torţile supraînălţate (fig. 8/2—6) şi o cană (fig. 7/1). Nu credem că este întîmplător faptul că între cioburi nu s-au găsit decît 5 fragmente de funduri de vase. Faptul că au fost aduse şi depuse, mai ales, părţile superioare ale vaselor, a fost observat şi cu ocazia descoperirilor făcute în peştera Igriţa[2].

Alături de produsele ceramice s-au aflat şi următoarele piese de bronz: 3 ace de cusut cu bara despicată (fig. 9/1—3); 2 ace cu capete pecete (fig. 9/4, 6); 1 ac cu cap discoidal (fig. 9/5); 1 ac cu capul decorat (fig. 9/7); o brăţară cu capetele spiralate (fig. 9/25); 2 brăţări (?) mici cu secţiunile romboidale (fig. 9/20, 22); o brăţară (?) mică cu secţiunea rotundă (fig. 9/16); 3 inele de buclă (fig. 9/17, 21, 23); un fragment de pandantiv semilunar (fig. 9/12); fragmente de saltaleoni (fig. 9/26) şi un fragment de sîrmă (fig. 9/24). Tot în acest grup de descoperiri s-au găsit şi cîteva piese lucrate din os: 1 vîrf de săgeată (fig. 9/10) şi trei ace, dintre care două sînt cu capetele decorate (fig. 9/8—9, 13).

Numărul mare de recipiente şi piese de bronz găsite în sala I ne face să afirmăm că ele nu aparţineau unui singur complex ci, mai mult ca sigur, ele reprezintă inventarul mai multor loturi, depuse succesiv într-un interval scurt de timp[3].

Printre cioburile aparţinînd sfîrşitului epocii bronzului s-au găsit şi cîteva fragmente Coţofeni şi altele din bronzul timpuriu. Facem această precizare deoarece, după mica strîmtoare dinspre capătul sudic al sălii I, în restul peşterii nu au fost găsite decît materiale aparţinînd grupului Igriţa. Acest lucru ne face să credem că pătrunderea în spaţiile următoare s-a făcut prin penetrarea forţată a micii strîmtori, pentru ca apoi vasele din lotul al doilea să fie ascunse în galeria laterală — camuflare obişnuită şi în cazul altor complexe cultice[4].

Al doilea punct de descoperiri din peştera Izbîndiş (II) se afla, aşa cum am mai menţionat, într-o galerie laterală, unde s-a pătruns numai după forţarea strîmtorii ce închidea prima sală.

Pe patul galeriei s-a aşternut, pe o suprafaţă de cca 1,50 m lăţime, cărbune foarte mărunt. Majoritatea inventarului arheologic s-a aflat în acest perimetru. Excepţie făcînd doar o singură oală, care a fost depusă spre extremitatea vestică a încăperii.

Spre deosebire de vasele aflate în prima sală, cele depuse aici nu au fost atît de mărunt fragmentate şi nu au fost acoperite de vre-o depunere ulterioară sau de bolovăniş. Acest lucru a permis ca toate vasele din acest lot să fie restaurate.

---

[2] Se poate observa şi pe ilustraţia articolului lui I. Emödi, *op. cit.*, fig. 7—8, 12, 15, 19 etc.

[3] Avem în vedere şi situaţia observată în peşterile Igriţa, Mişidului, Ungurului, dar şi în galeria laterală din Izbîndiş, unde cîte un complex este reprezentat de un număr mult mai mic de vase.

[4] N. Chidioşan, *Complexe cultice de la finele epocii bronzului şi începutul Hallstattului, în vestul României*, comunicare susţinută la Sesiunea ştiinţifică a Muzeului de Istorie a Moldovei, Iaşi, 1980.

https://biblioteca-digitala.ro

Inventarul ceramic se compune din următoarele categorii: 5 oale bitronconice (fig. 2/1; 4/1, 5/1, 8; 7/6); un castron aproape sferoidal (fig. 6/4); 4 castronașe (fig. 5/2—5) și 1 vas-sac (fig. 7/4). Dintre obiectele bronz au fost salvate: 1 brățară (?) mică (fig. 9/18) și 2 inele de timplă (fig. 9/15, 19).

Tot aici s-a mai găsit o lamă de obsidian (fig. 9/11).

Inventarul redus numeric, precum și dispunerea concentrată și unitară ne indică faptul că, în această galerie, se afla un singur complex.

Referindu-ne la descoperirile din sala I și II, putem face cîteva observații generale.

1. În peșteră au fost aduse un număr mare de vase din lut, dar nici într-un caz ele nu mai erau întregi în momentul depunerii. Ele au fost sparte ritual, undeva în afară cavităților, iar apoi au fost transportate înăuntru numai fragmentele vaselor, restul fiind, probabil, abandonate în preajma rugurilor.

2. Majoritatea recipientelor poartă urmele unor arderi secundare.

3. Odată cu inventarul s-au adus și depus, pe patul peșterii, și resturile arderilor (cărbune, cenușe). Nici aici și nici în restul peșterilor, cercetate de noi, nu au fost găsite oase umane.

4. Este vizibilă tendința de a ascunde și a camufla inventarele descoperite. Spațiile în care au fost așezate acestea sînt improprii, atît sub raportul dimensiunilor, cît și a altor considerente de viață, pentru o așezare umană fie ea chiar și sezonieră.

Această ultimă observație, dar și celelalte considerente și analogii contemporane și din zonă, ne îndeamnă să afirmăm că și în cazul descoperirilor din peștera Izbîndiș, ne aflăm în fața unor complexe cultice legate de anumite ritualuri și practici magico-religioase.

DESCRIEREA MATERIALULUI ARHEOLOGIC

Ceramică

Nota specifică descoperirilor din peștera Izbîndiș este dată de produsele de olărit, ele fiind și numeric determinante.

Între vasele și fragmentele recuperate se întîlnesc atît cele lucrate îngrijit, din pastă de calitate superioară, cu suprafețele lustruite sau chiar grafitate, cît şi cele din pastă grosolană, cu impurități. Proporția dintre cele două categorii este însă netă în favoarea primei categorii (83%).

Dintre vasele de bucătărie, adică dintre cele de calitate inferioară, fac parte numai oalele cu gurile largi, pereții mai mult sau mai puțin bombați și buzele drepte sau ușor evazate. Sub acestea, uneori, sînt așezate torți apucători, brîuri în relief sau simple benzi cu impresiuni alveolare (fig. 7/2—6).

https://biblioteca-digitala.ro

Ceramica reprezentativă este, fără îndoială, cea lucrată din pastă de bună calitate. Aceste vase sînt de culoare cenuşie închisă şi maronie sau negre în exterior şi cărămizii în interior. Mai rar se întîlnesc culori cu nuanţe deschise.

În cazul vaselor de calitate superioară este remarcabilă şi varietatea categoriilor, tipurilor şi variantelor.

Au putut fi reconstituite următoarele categorii:

A. Oale. Au fost lucrate trei tipuri de bază:

1. *De forme bitroconice* cu părţile inferioare şi superioare aproape egale. Au buzele mici răsfrînte şi uneori au un prag deasupra umerilor, mai mult sau mai puţin marcat, (fig. 2/1, 4—5; 3/1—4; 4/3).

Cele decorate (aproape 50%) au ornamentele (proeminenţe conice sau rotunjite, caneluri oblice) pe umeri sau (caneluri înguste, caneluri dispuse în ghirlande) pe partea superioară a vaselor.

Acest tip de oală este forma „de bază“ în peştera Izbîndiş, ca de altfel şi în peştera Igriţa.

Ea are şi o variantă şi anume aceea în care partea superioară este mult arcuită (fig. 4/1).

2. *Oale bitronconice cu părţile superioare bombate* iar cele inferioare mult înclinate (fig. 4/4; 5/8).

Aceste două tipuri au fost întîlnite atît în inventarul peşterii Igriţa, cît şi în cea din peştera Ungurului şi, aşa cum am mai amintit, fac parte din repertoriul reprezentativ pentru grupul cultural Igriţa[5].

3. *Oale înalte cu corpurile bombate,* buzele uşor evazate şi avînd două tortiţe sub buze (fig. 2/2; 4/2).

B. Castroane. Pe baza fragmentelor descoperite au putut fi reconstituite 7 exemplare, care se pot încadra în două tipuri.

1. *Castroane cu gurile largi,* corpurile puternic bombate, buzele evazate şi avînd torţile dispuse pe gît sau pe umăr (fig. 5/2—5; 6/4).

2. *Castroane cu corpul bitronconic,* gît înalt şi buza dreaptă (fig. 6/1—2). Castroanele descoperite în Izbîndiş, sînt, în majoritatea cazurilor, nedecorate.

C. Străchini. Au fost găsite numai două fragmente.

Unul aparţinînd unei străchini de forma unei calote cu buza dreaptă şi pe fund un mic umbo (fig. 5/6), precum şi un fragment cu profil tronconic, buza trasă spre interior şi umerii faţetaţi (fig. 5/7). Strachina aceasta din urmă este o apariţie singulară în cadrul grupului Igriţa.

Ambele fragmente de străchini sînt decorate cu proeminenţe mici amplasate pe sau sub umeri.

D. Ceşti. Ca şi în cazul altor descoperiri asemănătoare, contemporane sau parţial contemporane[6] şi la Izbîndiş depunerea ca ofrandă a

---

[5] N. Chidioşan, I. Emödi, în *Crisia*, XII, 1982, p. 63—67, fig. 1, 2/1—3, 4/1—3.

[6] I. Stratan, Al. Vulpe, în *PZ*, 52, 1977.

https://biblioteca-digitala.ro

mai multor cești este caracteristică, ceea ce pare să indice că în timpul procesiunii rituale, grupul care participa la aceasta, consuma un lichid.

Majoritatea exemplarelor descoperite fac parte din tipul ceştilor plate, cu gurile largi şi torți supraînălțate (fig. 8/2—6). Pe lîngă acestea au mai fost găsite două exemplare fragmentare de ceşti adînci cu pereții bombați și torți supraînălțate (fig. 6/7, 9); unul cu corpul tronconic, umăr marcat și gît înalt (fig. 6/6); unul cu corp bitronconic (fig. 6/8) și, în fine, un exemplar cu corpul de forma unei calote cu buza evazată și toarta supraînălțată (fig. 8/1).

Caracteristice pentru grupul cultural Igrița sînt însă numai cele din primul tip

E. Căni și pahare. În general, aceste categorii sînt apariţii rare în cadrul complexelor din peşterile aparţinînd grupului Igrița.

Au putut fi recuperate două pahare tronconice cu pereții curbați (fig. 6/3,5) și o cană, de format mai mare, cu corpul uşor bombat, gît arcuit spre interior și buza dreaptă (fig. 7/1).

Referindu-ne la ornamentele întîlnite pe vasele şi fragmentele descoperite în Izbîndiş trebuie să remarcăm o anumită sărăcie. Acest fapt este subliniat de proporția aproape egală între recipientele cu decor și cele fără, iar, pe de altă parte, de un repertoriu de decoruri oarecum limitat.

Sînt folosite proeminențele mici conice sau rotunjite, dispuse pe umerii oalelor (fig. 2/1, 4—5; 4/3), a străchinilor (fig. 5/6—7) și pe o ceaşcă (fig. 8/5), apoi proeminențele mari sau torțile apucători (fig. 7/2, 5—6), proeminențele alungite (fig. 2/5; 3/2) şi impresiunile de diferite tipuri (fig. 7/2, 5—6; 8/6). Cu totul rar sînt întrebuințate brîiele alveolare (fig. 7/3—4).

Un număr apreciabil de vase sînt decorate cu caneluri de tipuri diferite. Unele fine (înguste, trase în pasta moale cu un instrument bont) sînt aranjate orizontal (fig. 2/1, 3; 3/2, 4; 5/2, 8), vertical (fig. 2/5) sau în ghirlande (fig. 2/1; 3/2; 4/3; 5/8).

Pentru modelarea umerilor s-au folosit canelurile „clasice", oblice (fig. 2/1; 3/2; 8/3) sau verticale (fig. 3/4; 5/2; 6/2).

Este interesant faptul că în peştera Izbîndiş nu au fost găsite vase decorate cu motive stelare, cum sînt cele de pe fundul unor cești și străchini descoperite în celelalte complexe ale grupului Igrița[7] sau, de exemplu, la Susani[8].

La acest capitol de analiză a produselor din ceramică am omis intenționat prezentarea analogiilor pentru fiecare formă sau ornament, ele fiind amplu dezbătute în numărul trecut al revistei *Crisia* (XII), cînd am prezentat trăsăturile caracteristice ale acestui nou grup cultural, format la finele epocii bronzului, în nord-vestul României[9].

---

[7] N. Chidioșan, I. Emödi, *op. cit*, p. 77.
[8] I. Stratan, Al. Vulpe, *op. cit.*, pl. 12/121, 24.
[9] N. Chidioșan, I. Emödi, *op. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

Obiecte de bronz:

Cu ocazia cercetărilor au fost recuperate și 25 de piese din bronz. Majoritatea lor sînt: ace, brățări și inele de tîmplă.

Dintre ace remarcăm, în primul rînd, pe cel cu capul îngroșat și ornamentat cu incizii subțiri dispuse în zig-zag. Majoritatea analogiilor: Cornuțel, Zagyvapálfalva (R.P.U.), Csábrendek (R.P.U.) etc.[10], aparțin bronzului tîrziu (Br. C—D), dar apar izolat și într-un orizont cronologic ulterior (Uioara)[11].

Acele cu torți laterale sînt foarte rare pe teritoriul țării noastre (Oradea — „Pusta Mișca")[12], dar sînt frecvente spre vest (Gemze) (R.P.U.)[13].

Brățările simple și inelele de tîmplă, confecționate din sîrme sau bare subțiri, de felul celor găsite de noi în peșteră, nu pot, din păcate, servi ca repere cronologice sau culturale. Face excepție doar brățara cu capătul terminat în spirală (fig. 9/25) a cărei origine este, fără îndoială, în spațiul comunităților tumulare[14]. Pe teritoriul Transilvaniei apar ca produse de „import"[15].

Alături de podoabele vestimentare și corporale, la Izbîndiș s-a mai descoperit și un fragment de seceră[16] de tipul cu spin (fig. 9/14), cu foarte multe analogii în orizontul depozitelor Uriu-Domănești.

Obiecte de os

Deși sînt puține, menționăm totuși exemplarul de ac, care are capul decorat (fig. 9/8) într-o manieră identică cu acul de bronz și micul vîrf de săgeată cu tija despicată și capul piramidal (fig. 9/10). Pentru aceasta nu cunoaștem analogii decît pe teritoriul Uniunii Sovietice[17], ceea ce însă nu ne face să afirmăm că a ajuns aici la noi prin relații de schimb.

---

[10] M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, p. 55, pl. 35/7; T. Kemenczei, în *Acta Arch. Hung.*, 19, 1967, fig. 29/2; F. Kőszegi, în *Acta Arch. Hung.*, 12, 1960, p. 142, 178; T. Kovács, în *Folia Arch.*, 18, 1966—1967, fig. 18/2, p. 43.

[11] M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, pl. 268/37—41.

[12] Ibidem, *Idem*, p. 56/6.

[13] A. Mozsolics, *Bronze — und Goldfunde*, Budapesta, 1973, p. 66—67, pl. 33/15, 44/5, 73/13.

[14] Isa Richter, *Der Arm-und Beinschmuck der Bronze-und Urnenfelderzeit in Hessen und Rheinhessen;* pl. 13/268, 287; O. Trogmáyer, *Das bronzezeitliche Gräberfeld bei Tápé, Budapesta,* 1975, pl. 1/M. 1/4; 8/M. 74; 19/M. 216/3; 41/M. 467/4.

[15] M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 116, pl. 268/12—13.

[16] Practica de a depune, în inventarul ritual, o unealtă sau, mai degrabă, un fragment din aceasta a fost observată în mai multe complexe descoperite în peșterile de pe valea Crișului Repede.

[17] I. Gracov, *Ranâi jeleznîi vek* (în l. rusă), Moscova, 1977, p. 168, fig. 115/2—3.

https://biblioteca-digitala.ro

Concluzii:

În încheiere, putem afirma că materialele arheologice descrise, chiar dacă nu au fost lucrate în totalitatea lor de purtătorii grupului Igrița, fără îndoială că au aparținut acestora. Grupul s-a format în acest spațiu al Crișanei la finele epocii bronzului (Br. D), fiind un fenomen cultural de sinteză. La el au contribuit, în primul rînd, populațiile locale, în speță purtătorii culturii Otomani și eventual Suciu de Sus, peste care s-au suprapus elemente, ori numai influențe de origine vestică, ca efect al presiunilor exercitate de așa-numitele populații tumulare.

LES DÉCOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES DE LA GROTTE IZBÎNDIȘ (COMMUNE DE ȘUNCUIUȘ) APPARTENANT AU GROUPE CULTUREL IGRIȚA

(Résumé)

Dès 1980 déja fut défini un nouveau groupe culturel au nord-ouest de la Roumanie, se datant à la fin de l'âge du bronze (R. Br. D) — (voir la note 1). On trouva les racines ce nouveau groupe dans la civilisation Otomani; éventuellement Suciu de Sus aussi, au-dessus desquelles se superposent des influences ou des éléments tardifs tumulaires du nord-ouest.

La plupart des découvertes appartenant au groupe Igrița sont concentrées dans les grottes de la vallée de Crișu Repede.

Les auteurs présentent cette fois les inventaires des complexes cultiques de la grotte Izbîndiș.

https://biblioteca-digitala.ro

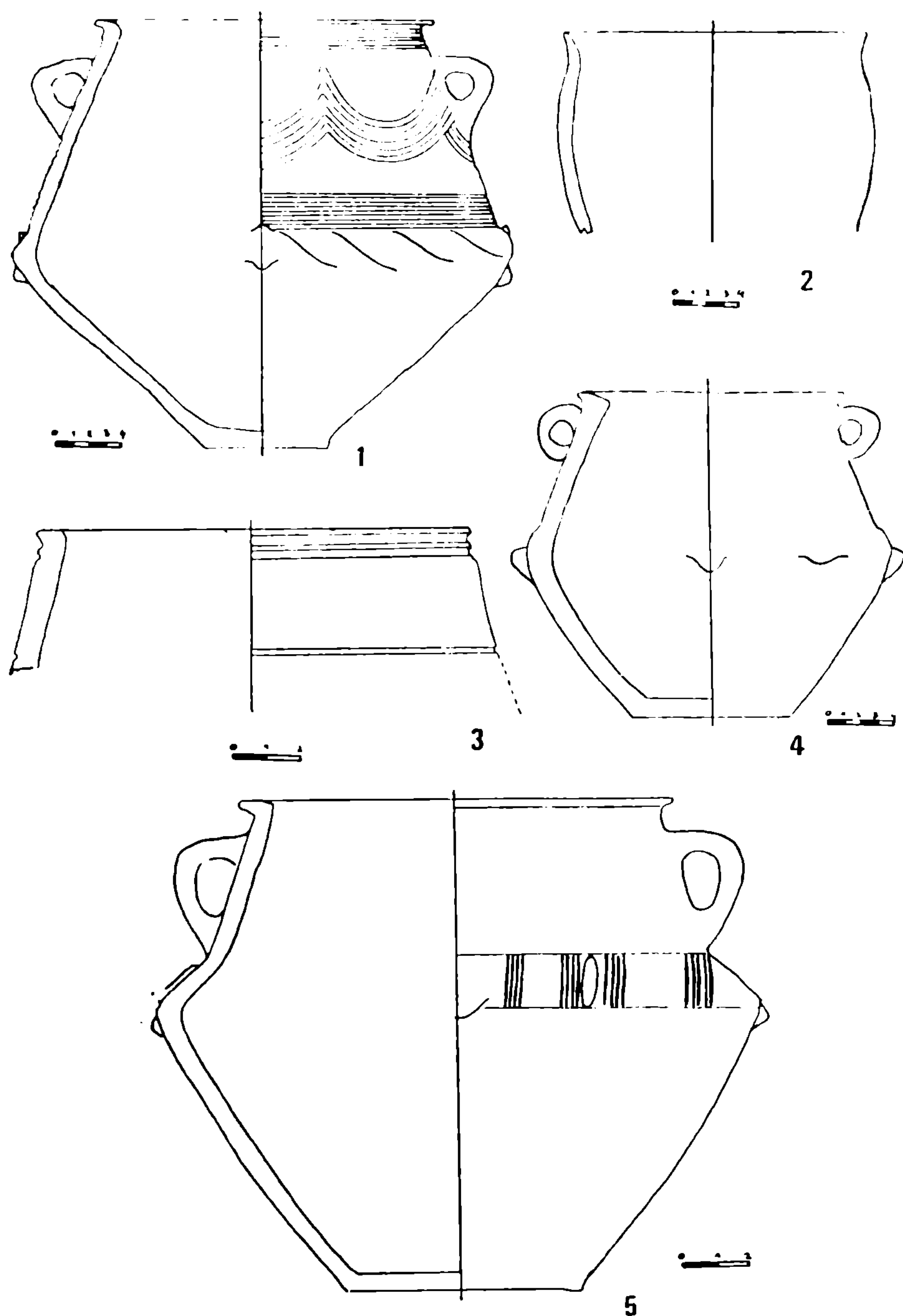

Fig. 2. Peştera Izbîndiş. Vase de lut.

https://biblioteca-digitala.ro

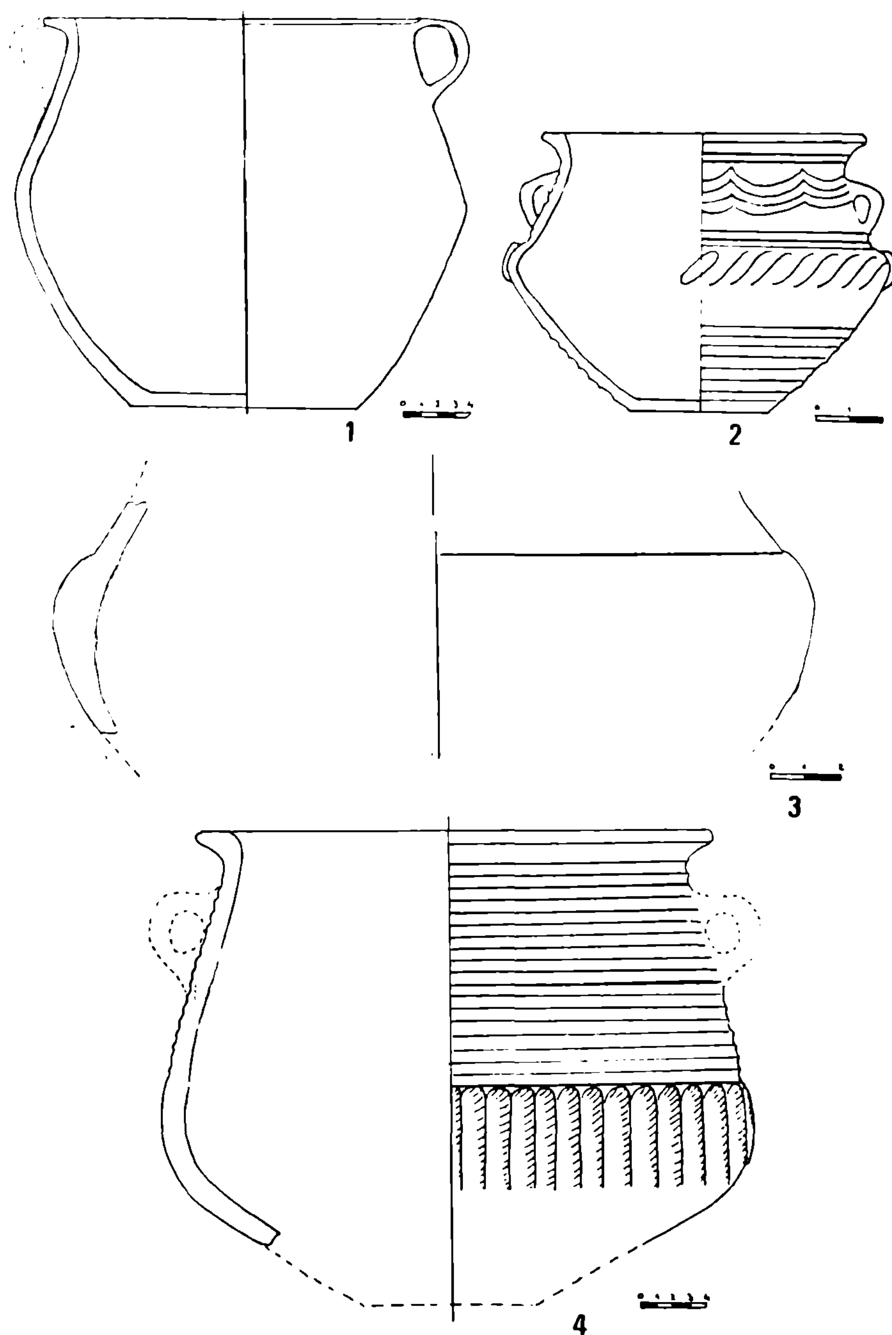

Fig. 3. Peştera Izbîndiş. Vase de lut.

https://biblioteca-digitala.ro

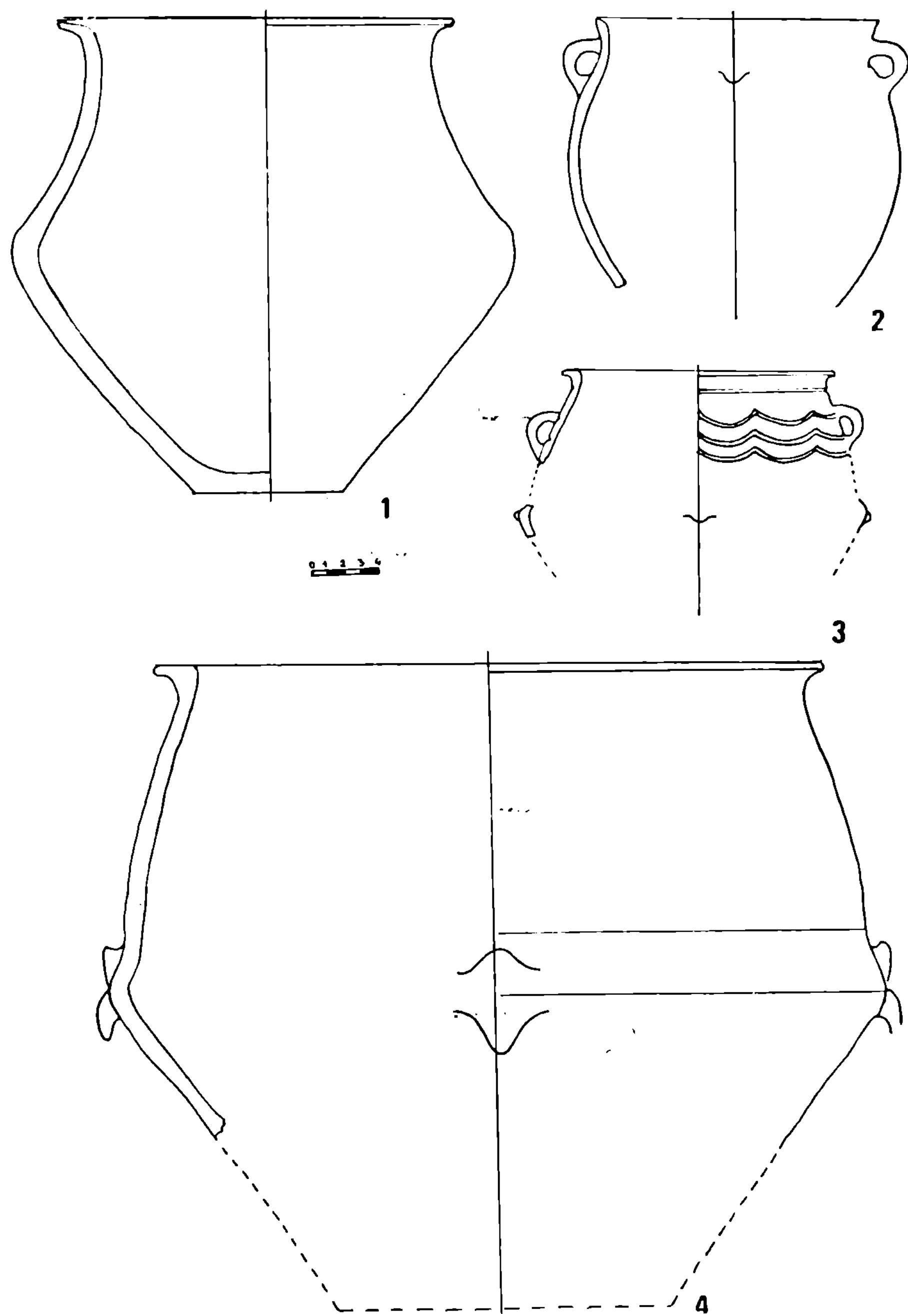

Fig. 4. Peștera Izbîndiș. Vase de lut.

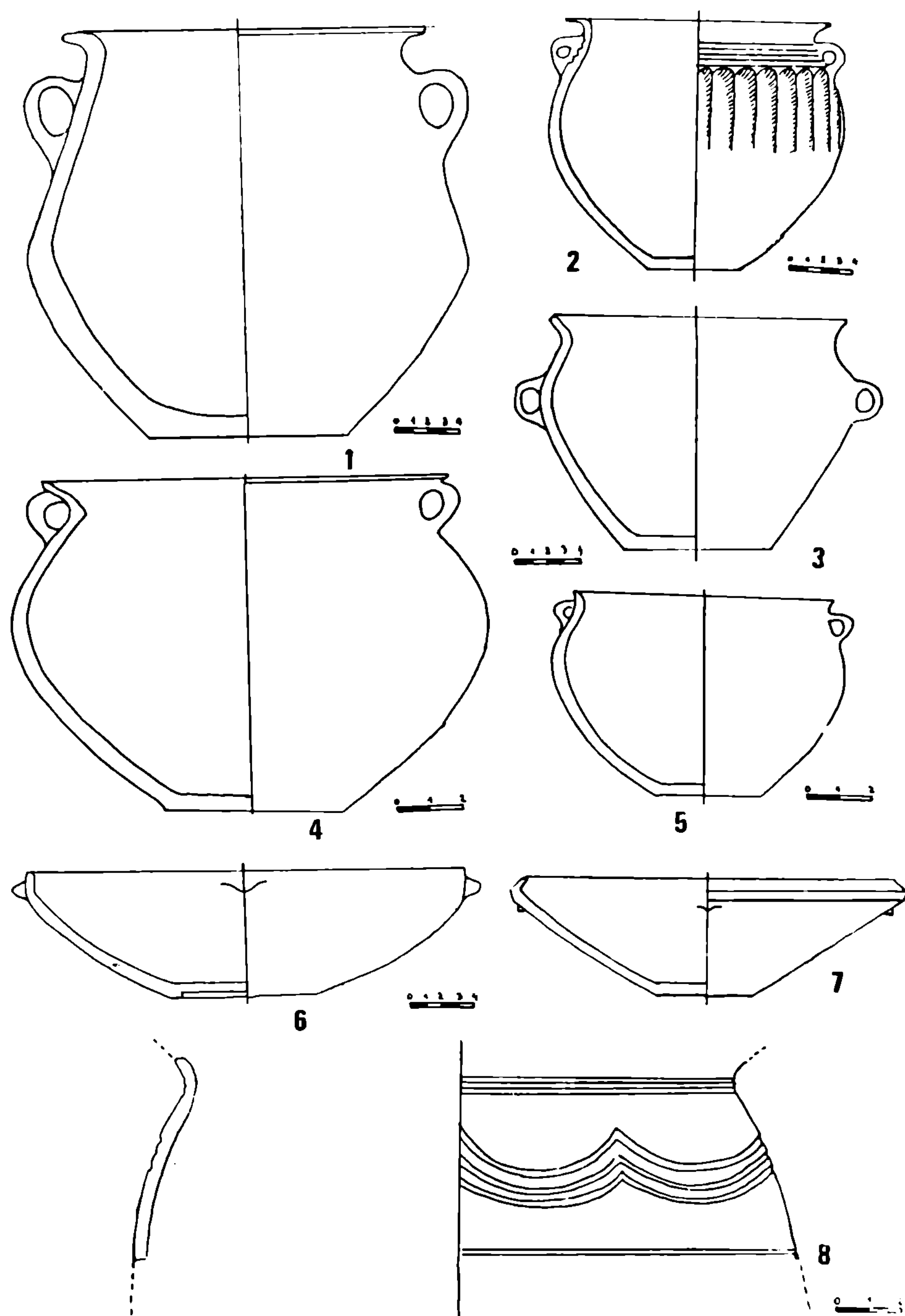

Fig. 5. Peştera Izbîndiş. Vase de lut.

https://biblioteca-digitala.ro

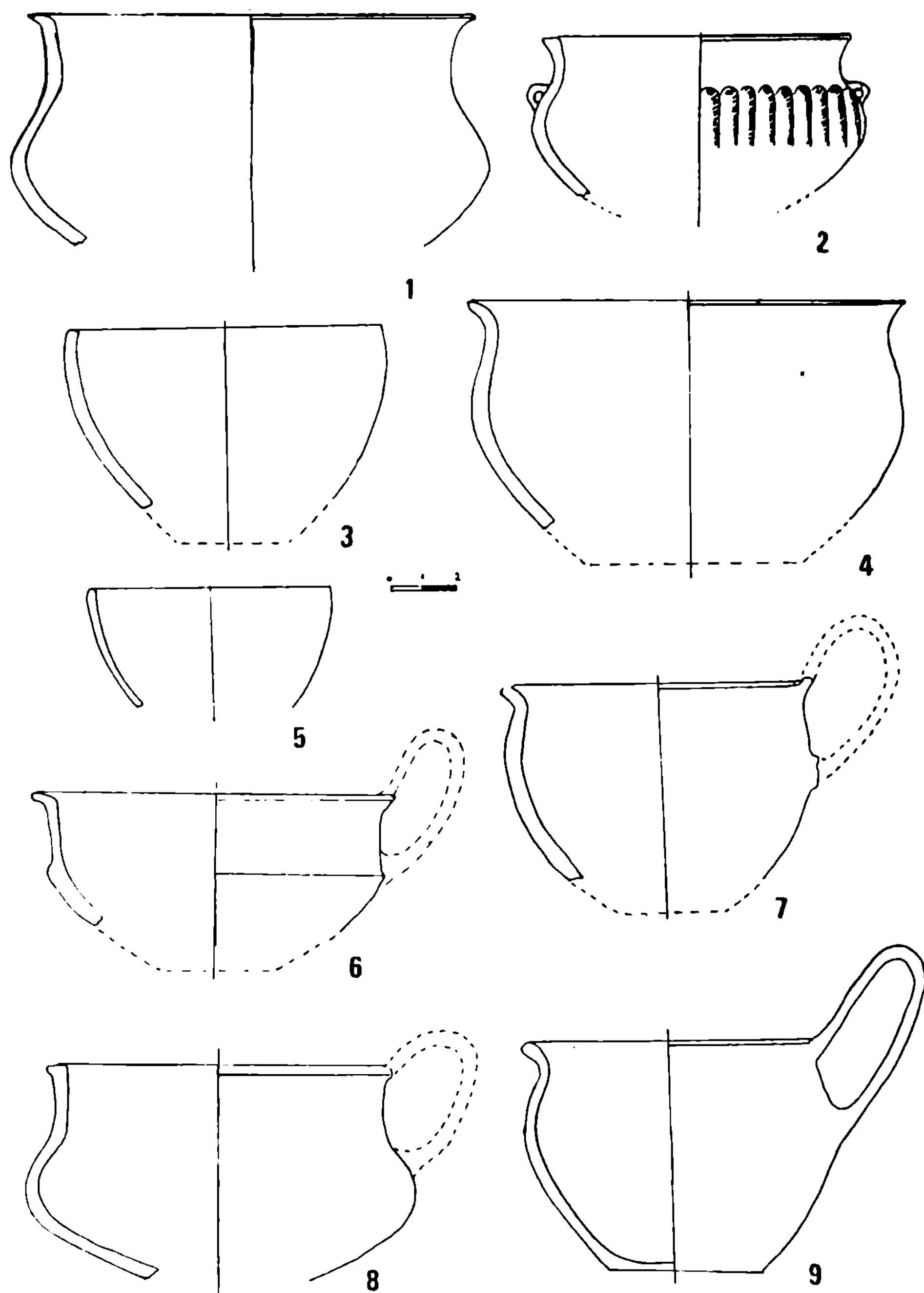

Fig. 6. Peştera Izbîndiş. Vase de lut.

https://biblioteca-digitala.ro

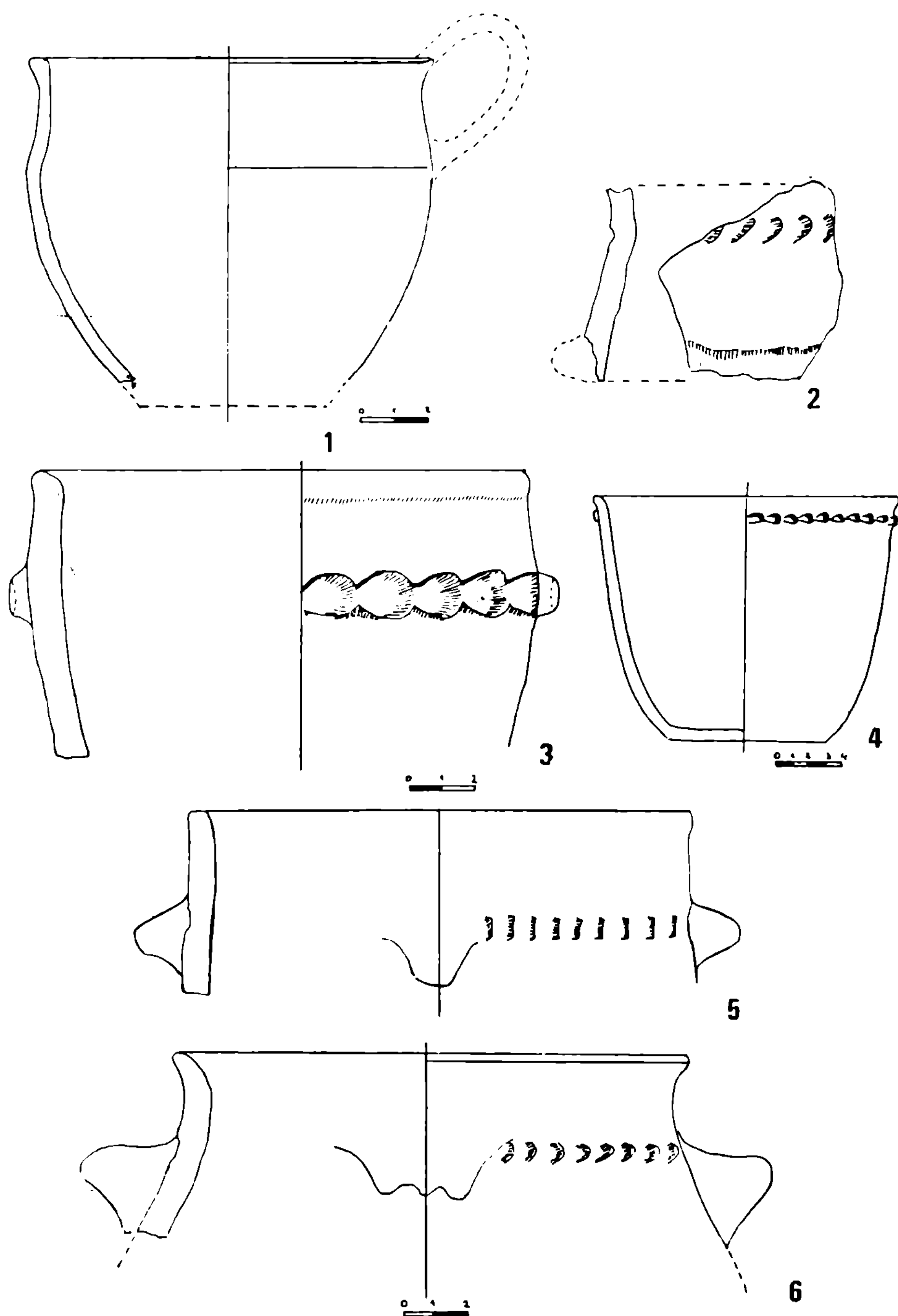

Fig. 7. Peştera Izbîndiş. Vase de lut.

https://biblioteca-digitala.ro

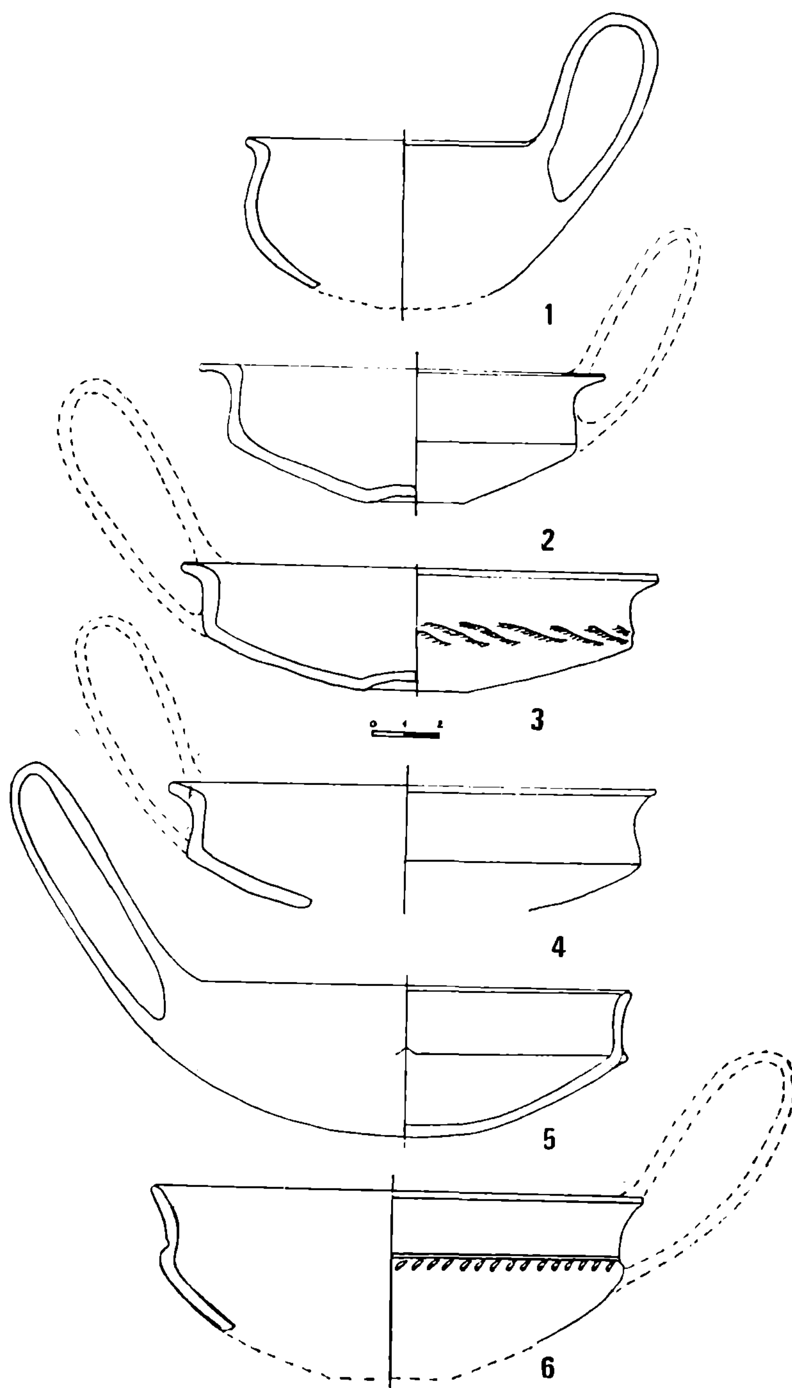

Fig. 8. Peştera Izbîndiş. Vase de lut.

https://biblioteca-digitala.ro

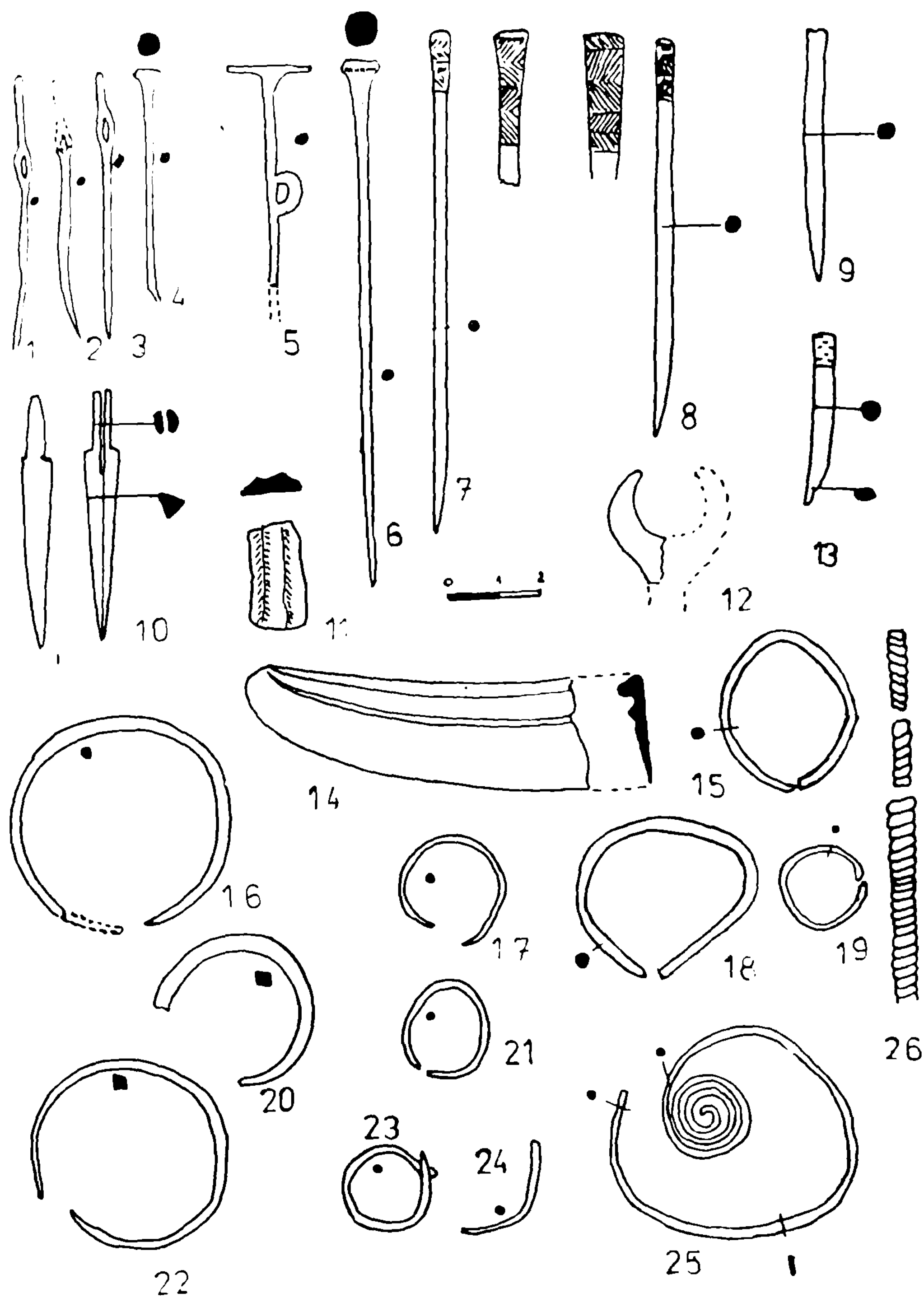

Fig. 9. Peştera Izbîndiş. Obiecte de bronz, os şi piatră.

https://biblioteca-digitala.ro